

Кырбашова М.Т.

педагогика илимдеринин кандидаты, доценттин милдетин аткаруучу

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

mayram_kyrbashova@mail.ru

Абдыкеримова А.Ш.

окутуучу

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

Кубатбекова Г.К.

магистрант

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

ЖОГОРКУ КЛАССТЫН ОКУУЧУЛАРЫНЫН КЕСИПТИК БАГЫТ АЛУУСУНДАГЫ БИОЛОГИЯ САБАГЫНЫН МҮМКҮНЧҮЛҮКТӨРҮ

Аннотация. Макалада биология сабагындагы жогорку класстын окуучуларынын кесиптик багыт маселелери талкууланат. 2021-2040-жылдарга Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү программасында сапаттуу жана атаандаштыкка жөндөмдүү билим берүүнү өнүктүрүүгө артыкчылык берилет, ал эмгек рыногунда суроо-талапка ээ болуу үчүн жоопкерчиликти өзүнө алууга жөндөмдүү адамды калыптандырат. Демек, эмгек рыногунда өсүп жаткан атаандаштыктын шартында ар бир билим берүү мекемеси заманбап талаптарга жооп берген, зарыл болгон билим деңгээлине жана практикалык көндүмдөргө, жалпы жана кесиптик компетенцияларга ээ сапаттуу адистерди даярдоого кызыкдар болот. Ошол эле учурда билим берүү процесси түздөн-түз окуучулардын кесиптик багытына, окуучунун таанып-билүүчүлүк өз алдынчалыгын натыйжалуу калыптандырууга, кесиптик компетенттүүлүктүн жогорку деңгээлин калыптандыруучу инсандын эң маанилүү сапаттарынын бирине көз каранды. Макалада авторлор орто мектептерде жогорку класстын окуучуларын кесиптик багыттоо максатында биология сабагынын активдүү формаларын системалуу колдонуу аркылуу жогорку класстын окуучуларын кесипке багыттоо процессине жана кесиптик инсандын эң маанилүү сапаттарынын бири таанып-билүүчүлүк өз алдынчалыгынын калыптанышына натыйжалуу таасир эте тургандыгын тастыкташат.

Түйүндүү сөздөр: биология сабагы, таанып-билүүчүлүк өз алдынчалык, кесиптике багыт алуу, орто мектеп, жогорку класстын окуучулары.

Кырбашова М.Т.

кандидат педагогических наук, и.о.доцент

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г. Бишкек

mayram_kyrbashova@mail.ru

Абдыкеримова А.Ш.

преподаватель
Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева
Бишкек ш.
Кубатбекова Г.К.
магистрант
Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева
Бишкек ш.

ВОЗМОЖНОСТИ УРОКА БИОЛОГИИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ СТАРШЕКЛАССНИКОВ

Аннотация. В статье обсуждаются вопросы профессиональной ориентации старшеклассников на уроках биологии. В программе развития образования в Кыргызской Республике на 2021-2040 годы приоритет отдается развитию качественного и конкурентоспособного образования, которое формирует человека, способного взять на себя ответственность за то, чтобы быть востребованным на рынке труда. Следовательно, в условиях растущей конкуренции на рынке труда каждое образовательное учреждение будет заинтересовано в подготовке качественных специалистов, отвечающих современным требованиям, обладающих необходимым уровнем знаний и практических навыков, общими и профессиональными компетенциями. В то же время образовательный процесс напрямую зависит от профессиональной ориентации учащихся, эффективного формирования познавательной самостоятельности обучающегося, одного из важнейших качеств личности, формирующего высокий уровень профессиональной компетентности.

В статье авторы подтверждают, что посредством систематического использования активных форм уроков биологии в целях профессиональной ориентации старшеклассников в средних школах эффективно влияет на процесс профориентации старшеклассников и формирование познавательной самостоятельности, одного из важнейших качеств профессиональной личности.

Ключевые слова: урок биологии, познавательная самостоятельность, профессиональная ориентация, средняя школа, старшеклассники.

Kirbashova M.T.
candidate of pedagogical sciences, acting associate professor
Kyrgyz State University named after I. Arbaev
Bishkek c.
mayram_kyrbashova@mail.ru
Abdykerimova A.Sh.
teacher
Kyrgyz State University named after I. Arbaev
Bishkek c.
Kubatbekova G.K.
magistracy
Kyrgyz State University named after I. Arbaev
Bishkek c.

THE POSSIBILITIES OF A BIOLOGY LESSON IN THE PROFESSIONAL ORIENTATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS

Annotation. The article discusses the issues of professional orientation of high school students in biology lessons. The education development program in the Kyrgyz Republic for 2021-2040 gives priority to the development of high-quality and competitive education, which forms a person who is able to take responsibility for being in demand in the labor market. Consequently, in the context of growing competition in the labor market, each educational institution will be interested in training high-quality specialists who meet modern requirements, have the necessary level of knowledge and practical skills, general and professional competencies. At the same time, the educational process directly depends on the professional orientation of students, the effective formation of cognitive independence of the student, one of the most important personality qualities that form a high level of professional competence. In the article, the authors confirm that through the systematic use of active forms of biology lessons for the purpose of vocational guidance of high school students in secondary schools, it effectively affects the process of vocational guidance of high school students and the formation of cognitive independence, one of the most important qualities of a professional personality.

Keywords: biology lesson, cognitive independence, professional orientation, middle school, high school students

Дүйнө жүзүндө болуп жаткан коомдогу жана билим берүү системасындагы өзгөрүүлөр Кыргызстандын да билим берүү системасындагы жаңыланууга алып келди. Натыйжада Кыргыз Республикасында билим берүү системасын модернизациялоонун стратегиялык багытын аныктоочу мамлекеттик укуктук документтер кабыл алынган. Кыргыз Республикасында билим берүүнү 2021–2030- жылдарга карата өнүктүрүүнүн концепциясында”[1] жана “2021-2040 Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү программасы” аттуу укуктук- ченемдик документтерде жаштарды кесипке багыттоо маселесине да өзгөчө көңүл бурулат[2].

2021-2040 Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү программасында” артыктычылык эмгек рыногунда суроо-талапка ээ болуу үчүн жоопкерчилик алууга жөндөмдүү адамды калыптандыруучу сапаттуу жана атаандаштыкка жөндөмдүү билим берүүнү өнүктүрүүгө берилет. Демек, эмгек рыногундагы өсүп жаткан конкуренция шарттарында ар бир билим берүү мекемеси заманбап талаптарга жооп берген, билимдин керектүү деңгээлине жана практикалык көндүмдөргө, жалпы жана кесиптик компетенцияларга ээ болгон сапаттуу адистерди даярдоого кызыктар болушат. Ошол эле мезгилде билим берүү процесси окуучулардын кесиптик багыт алуусунан, кесипкөйлүктүн жогорку деңгээлин калыптандыруучу инсандын маанилүү сапаттардын бири болгон окуучунун таанып-билүүчүлүк өз алдынчалыгынын натыйжалуу калыптанышынан да түздөн-түз көз каранды. Таанып-билүүчүлүк өз алдынчалык инсандын абдан маанилүү сапаттарынын бири болуп, анын жогорку класстын окуучуларында натыйжалуу калыптанышы жогорудагы билим берүүнүн талаптарын аткарууга мүмкүнчүлүк түзөт.

Азыркы мезгилде мектеп бүтүрүүчүлөрү өз мүмкүнчүлүгүнө жараша ылайыктуу кесипке ээ болуу келечегин туура чече албай жатышат. Натыйжада жыл сайын өзүнүн адистиги боюнча иштебеген жаштардын саны өсүүдө. Окумуштуу А.М.Новиковдун байкоосу боюнча дүйнө жүзүндө ишке жөндөмдүү калктын 20%ы гана базалык кесипи

боюнча эмгектешишет, ал эми жаштардын 40%ы кесиптик окуу жайын бүткөндөн кийин алгачкы эки жылдын ичинде өзүнүн кесибин алмаштырышат[3].

Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүүчү орто мектептеринин бүтүрүүчүлөрү кесип тандоодо көп сандаган кыйынчылыктарды кездештиришет. Көпчүлүк ата-энелер баласынын жөндөмдүүлүгүнө жана каалоосуна карабастан келечектеги кесиптин кадыр-баркына жана кирешелүүлүгүнө карап баласынын келечегин чечишет. Ал эми балдар өздөрү да досторунун жана кумирлеринин таасири астында келечек кесибин тандашат.

Кесип тандоодогу дагы бир көйгөй- ата-энелердин жана бүтүрүүчүлөрдүн маалымдуулугунун төмөндүгү болуп саналат. Көпчүлүк учурда бүтүрүүчүлөр тигил же бул кесиптин ээлери эмне менен алектене тургандыгын так биле беришпейт.

Адамдын кесиптик багыттарынын калыптанышы мектепте окуп жатканда өспүрүм курагында байкалат. Өспүрүм куракта кызыгуу жана ийкемдүүлүк чөйрөсү кеңейип, жумушка катышуу каалоосу пайда болот.

Кесип тандоо - бул жаш кезинде адам жасаган жашоодогу негизги тандоолордун бири, анткени ал кесипти тандап, жашоо мүнөзүн тандайт. Кесипти ан-сезимдүү тандоо – узак жана көп кырдуу процесс болуп саналат. Инсан кесипти тандоодон мурун кесипке багыт алышы керек.

Кесипке багыт алуу - бул адамдын жеке мүмкүнчүлүктөрүнө ылайыктуу кесипти акылга сыярылык тандоодо ага жардам берүү үчүн жеке мүнөздөмөлөрүн, кызыкчылыктарын жана жөндөмдөрүн аныктоого багытталган иш-чаралар тутуму.

"Кесипке багыт берүү" түшүнүгү аны биринчи жолу таанып-билген адамга түшүнүктүү болуп көрүнөт - бул окуучунун белгилүү бир кесиптерге багытталышы. Мындан тышкары, кесиптик багыт деп көбүнчө жашоого киришкен адамга жардам берүүчү иш-чаралар тутуму катары түшүнүлөт, кесиптик багытты иштеп чыгуу жана кесиптик өзүн-өзү аныктоо учурларында студенттерге жардам берүү үчүн кесипти же билим берүү ишин тандап алуу илимий негизделген.

Кесипке багыт берүүнүн теориялык жана методологиялык негиздерин психолог Е.А. Климов негиздеген. Анын кесиптерди классификациялоосу дагы эле аныкталган стандарт болуп саналат. Ал кесиптин кесепеттерине жараша беш түргө бөлүштүрүүнү сунуш кылды. [4,496].

Е.А.Климовдун инсандын 5 психотибин сунуштайт:

1. Адам –жаратылыш – адамдын мындай тиби курчап турган чөйрөнү өздөштүрүүгө умтулган (жаныбарлар жана өсүмдүктөр дүйнөсү менен оной байланышкан) адамдарга мүнөздүү. Бул адамдар төмөнкү кесиптеги адамдар: флора менен фаунаны изилдөөчүлөр, зоолог, ботаник, метролог, ландшафт дизайнери ж.б.

2. Адам-адам – социалдык тип б.а. алар баарлашууну, башкалардын көйгөйлөрүн чечүүнү жактырышат. Буларга билим жана тарбия берүүгө, укуктук жардам берүүгө умтулган адамдар, журналист жана административдик иштеги адамдарга мүнөздүү

3. Адам-көркөм образ – мындай адамдарга чыгармачылык жөндөмдүүлүк мүнөздүү. Аларга жазуучулар, музыканаттар жана архитекторлор кирет.

4. Адам-белги системасы – алар математикалык жактан акылдуу адамдар. Аларга программисттер, бухгалтерлер, экономисттер ж.б. кирет.

5. Адам-техника – техникалык кесиптерге ыктаган адамдар. Мисалы, деталдарды, техникаларды жана жаны нерселерди ойлоп тапкан адамдар кирет. [4, 526].

Мурда кесип бир жолу жана өмүр бою тандалып алынган болсо, азыр жаштар кесипти тандоодо чыгармачыл мамиле жасоого, кесиптик билимин ар дайым жаңыртып, жогорку мобилдүүлүккө даяр болушу керек [5]

Жаштарга кесиптик багыт беүү үчүн "кесип" жана "багыт" деген эки түшүнүктү камтыган кеңири түшүнүк бар. Кесип (латын тилинен. "pofessio" - расмий түрдө көрсөтүлгөн кесип, адистиги) - белгилүү бир окутууну талап кылган жана адамдын жашоосунун булагы болуп саналган эмгек ишинин бир түрү. Багыттуулук - "айлана-чөйрөнү же белгилүү бир багытта иш-аракет багытын түшүнүү." [6, 234-235бб].

Ошентип, жаштарга кесиптик багыт берүү - бул жаштарга социалдык-педагогикалык таасир берүү тутуму, ошондой эле аларды кесипти туура тандоого даярдоо максатында мамлекеттик иш-чаралардын тутуму. Бул иш коомдук деңгээлде жүргүзүлүүдө. Бирок ошондой эле кесипкей аныктоодо маанилүүрөөк инсандык деңгээл бар. Жеке деңгээл адам тарабынан белгилүү бир кесипти өздөштүрүүнүн социалдык процессин билдирет.

«Окуучулар үчүн кесипке багыт берүү тутуму - бул ар кандай мамлекеттик жана коомдук уюшулган, башкарылган иш уюмдардын, ишканалардын, мекемелердин жана мектептердин, ошондой эле үй-бүлөлөрдүн окуучулардын жеке жана коомдун кызыкчылыгында кесиптик жана социалдык өзүн-өзү аныктоо процессин өркүндөтүүгө багытталган» [6, 33 б.].

Биологияны окутуунун методикасындагы кесипке багыт берүүнүн ар кандай аспектилеринде изилдөөлөр жүргүзүлгөн. Мисалы, Н.М.Верзилин, В.М.Корсунская, И.Д.Зверев, Д.И.Трайтак, В.Ф. Шалаев жана башка окумуштуулар биологиянын политехникалык окуу менен байланышын изилдешсе, В.С.Анисимова, Е.Т. Бровкина, А.Н.Мягкова биология боюнча сабактарда жана экскурсияларда кесипке багыт берүүнүн милдеттери жана методдорун, биологиядан айрым темалардын кесипке багыт берүүчүлүк мүмкүнчүлүктөрүн изилдешкен.

Ал эми Кыргыз Репсубилкасында кесиптик билим берүү маселелерин анализдеген изилдөөлөр А.А. Исабеков, А.А.Токтосунов, Э.А. Касымбеков тарабынан билим берүүнүн мазмунун жана технологияларын өнүктүрүү жолдору тастыкталган.

Кыргызстанда окумуштуу Г.В. Благодарованын илимий эмгектеринде биологияны окутуудагы политехникалык билим берүүнүн усулук негиздери ачылган [7]. Ал эми Кыргызстандагы кесипке багытоонунун өнүгүүсү боюнча талдоолор О.А.Сманбаевдин илимий эмгектеринде чагылдырылат [8]. Ошого карабастан биологияны окутууда кесипке багыт берүү методикасына анча көңүл бурулбайт келет. Кесипке багыттоо боюнча көп илимий эмгектер жазылгандыгына карабастан биология сабагында кесипке багыт берүүнүн эффективдүүлүгү жөнүндө көп айтылбай келет.

Кесиптик багыт берүүнүн негизги максаты - жаштарга кесиптик жолун аныктоого, алардын кызыкчылыктарын жана жөндөмдөрүн түшүнүүгө жардам берүү. Кесипке багыт берүүдө кеңешчи төмөнкү багыттар боюнча иштейт: кесиптик маалымат, кесиптик пропаганда, кесиптик билим берүү, кесиптик аныктоо жана кесиптик консультация. Мектептерде бул иш мугалимдер же психологдор тарабынан жүргүзүлөт. Демек кесипке багыт берүүдө мугалимдин ролу абдан зор. Мугалим окуучуну кантип кесипке багыттай алат? Албетте өзү берип жаткан предметке окуучуларды кызыктыруу, окуучулардын таанып-билүүчүлүк өз алдынчалыгын өнүктүрүү жана калыптандыруу аркылуу багыт бере алат.

Биология сабагында окуучуларга кесиптик багыт берүү ыкмаларын колдонуу предметке болгон кызыгууну өркүндөтүү, кызыктуу жана маалыматтык практикалык

тапшырмаларды жана жумуштарды иштеп чыгуу, студенттердин кесиптик багыт алуу сыяктуу көптөгөн маселелерди чечет.

Адамдын кесиптик өзүн-өзү аныктоосу - бул жашоонун олуттуу мезгилин камтыган татаал жана узак процесс. Анын натыйжалуулугу, эреже катары, адамдын психологиялык мүмкүнчүлүктөрүн кесиптик иш-аракеттердин мазмуну жана талаптары менен координациялоо даражасы, ошондой эле инсандын кесиптик карьерасынын түзүмүнө байланыштуу өзгөрүлүп жаткан социалдык-экономикалык шарттарга ылайыкташуу жөндөмү менен аныкталат.

Илимий жана методикалык адабияттарды талдоо жана окутуу практикасын изилдөө көрсөткөндөй кесиптик өзүн-өзү аныктоо боюнча иш системалуу болушу керек. Мында чоң ролду биологиялык билим ойнойт, анын окутуу өзгөчөлүктөрү билимди жашоо менен байланыштыруу, студенттерди кесипти акыл-эстүү тандоого даярдоо идеясын ишке ашырууга мүмкүндүк берет. Окуучулар кесиптик өзүн-өзү аныктоо маселелерин чечүүдөгү алдыңкы фактор - бул биологиядагы сабактардагы активдүү жана сабактын заманбап ар кандай формалары болуп саналат [10].

Биологияны окутуу процессинде студенттердин кесиптик мотивациясын жогорулатуу максатында төмөнкү сабак формаларын колдонсо болот: "виртуалдык саякат", "сот", "ролдук оюндар", "тегерек стол", "дебат", "изилдөө", "экскурсия" ж.б.у.с.

Мындай окутуунун негизги максаты - окуучулардын интеллектуалдык жана чыгармачылык жөндөмдөрүн, адеп-ахлактык баалуулуктарын өнүктүрүү, ошондуктан мектеп бүтүрүүчүсү өз алдынча иш алып барууга, көз карандысыз ой жүгүртүүгө жана маанилүү чечимдерди кабыл алууга жөндөмдүү. Бул жаатта мугалимдин милдети - өз алдынча издөө жүргүзө алган, өз алдынча ачылыш жасай алган, пайда болгон көйгөйлөрдү чече алган, чечим кабыл алган жана алар үчүн жоопкерчилик алган жигердүү, чыгармачыл адамды тарбиялоо. Бул көйгөй биология сабактарында окуучулардын жаратылыш жөнүндө билим алышына байланыштуу чечилет; окуучулардын жашоону эң жогорку баалуулук катары билүүсү; биология мыйзамдарын практикалык колдонуу жаатында бүтүрүүчүлөрдүн билимдерин өздөштүрүү; окуучулардын инсандыгын өнүктүрүү, өз алдынча билим алууга умтулуусу. [9, 34-б].

Окуучулардын биология предметине туруктуу кызыгуусу, бир жагынан, кесип тандоого чоң таасир этиши мүмкүн, экинчи жагынан, кесипке туруктуу кызыгуу биологияга болгон таанып-билүү кызыкчылыгынын өнүгүшүнө оң таасирин тийгизиши мүмкүн. Бул кесиптерге кызыгууну калыптандырууда окуучулардын билим деңгээлин гана эмес, жалпы көрсөткүчтөрүн дагы жогорулатууга болот дегенди билдирет.

Биз изилдөө ишибиздин алкагында жалпы билим берүүчү орто мектепте биология сабагын окутууда жогорку класстын окуучуларына кесиптик багыт берүүдөгү биология сабагынан сабактын активдүү формаларынын усулдук иштелмелеринин натыйжалуулугун педагогикалык эксперимент аркылуу далилдөө иштери жүргүзүлдү. Жогорку класстын окуучуларынан кесипти тандоо иштери боюнча сурамжылоо Е.А.Климовдун дифференциялык-диагностикалык сурамжылоо анкетасынын жардамы менен жүргүзүлдү. Анда жогорку класстын окуучуларынын кесипке болгон артыкчылактары аныкталып алды (1-таблица).

Ишмердүүлүктүн багытынын айкалышы	Окуучулардын	%
-----------------------------------	--------------	---

	саны	
Эки кесиптин айкалышы		
Адам – адам, адам – жаратылыш	10	20%
Адам – адам, адам – көркөм образ	8	16%
Адам – адам, адам – техника	4	8%
Адам – жаратылыш , адам-техника	7	14%
Адам -жаратылыш, адам-көркөм образ	5	10%
Адам-белги, адам-көркөм образ–	4	8%
Бардыгы:	38	76%
Үч кесиптин айкалышы		
Ишмердүүлүктүн багытынын айкалышы	Студенттин саны	%
Адам– адам, адам – техника, адам – көркөм образ	2	4%
адам – адам, адам– жаратылыш, адам– техника	3	6%
адам – адам, адам – жаратылыш, адам– көркөм образ	4	8%
адам – адам, адам – белги, адам – көркөм образ	2	4%
адам – адам, адам– жаратылыш, адам - белги	1	2%
Бардыгы:	12	24%

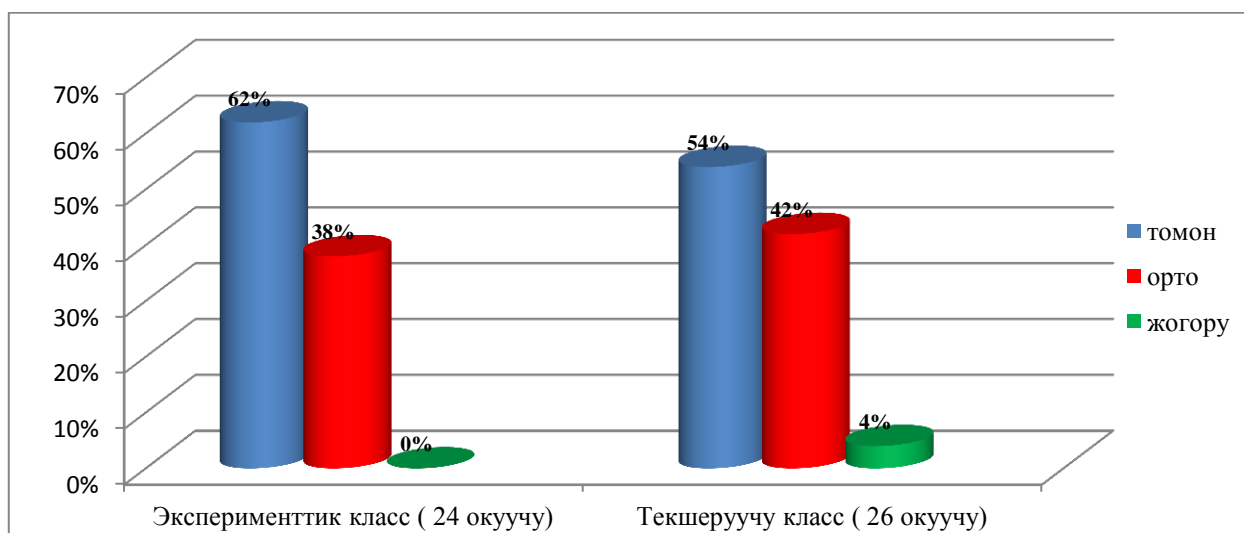
1-таблица. Жогорку класстын окуучуларынын кесипке болгон артыкчылыктарын алдын-ала аныктоонун жыйынтыгы

1-диаграмма. Жогорку класстын окуучуларынын кесипке болгон артыкчылыктарын алдын-ала аныктоонун жыйынтыгы

Жогорудагы таблицада жана 1-диаграммада көрүнүп тургандай жогорку класстын окуучуларынын 76%ы экиден кесипти тандаса, таблицадагы экинчи катарда байкалгандай окуучулар 24%ы үч кесипти бир эле убакытта тандашат. Адабияттарды талдоонун негизинде биз биологияны окутуудагы кесипке багыт берүүчү иштер окуучулардын кесип жөнүндөгү элементардык анализи гана эмес, кесипкөйлүккө керектүү инсандык сапат - таанып-билүүчүлүк өз алдынчалыкты калыптандырууга багытталышы керек деп эсептейбиз. Ошондуктан биз биология сабагында студенттердин кесипке багыт алуусуна түздөн-түз таасир эте турган инсандык сапат –таанып-билүүчүлүк өз алдынчалыктын деңгээлин аныктап алууну чечтик.

Педагогикалык адабияттарды талдап, окуучулардын таанып-билүүчүлүк өз алдынчалыгынын деңгээлин төмөнкү, орточо жана жогорку үч деңгээли бар экендигин аныктап, эскериментке катышып жаткан окуучулардын таанып-билүүчүлүк өз алдынчалыгын атайын биология сабагынан түзүлгөн таанып-билүүчүлүк тапшырмалар аркылуу текшерилди(2-диаграмма). Биология сабагынан таанып-билүүчүлүк тапшыраларда негизинен биологиялык диктант, графикалык тесттер ж.б. колдонулду.

2-диаграмма. Экспериментке чейинки жогорку класстын окуучуларынын таанып-билүүчүлүк өз алдынчалык денгээлдери

Аныктоочу эксперименттин жыйынтыгы көрсөтүп тургандай жогорку класстын окуучуларынын басымдуу көбүнүн билимдердин жана билгичтиктердин калыптанышынын жалпы деңгээли жана аларды жаңы абалда колдонуу жөндөмдүүлүктөрүн төмөн.

Жогорку класстын окуучуларына жүргүзүлгөн сурамжылоо иштери бизди төмөндөгүдөй корутундуга алып келди: биологияны окутуу процессинде окуучуларды кесипке багыттоо иштери системалуу жүргүзүлбөйт анткени жогорку класстарда биология сабагынын сааттары аз жана убакыт жок (себебин мугалимдер биология боюнча сааттын аздыгы жана убакыттын жетишсиздиги менен байланыштырат).

Биз мындай абалга таасир этүүчү бир нече себептер болушу мүмкүн деп божомолдодук: мектептерде биология сабагынын саатынын аздыгы; мектеп мугалимдеринин сабакта биология предметине туруктуу мотивацияны калыптандырууга көңүл бурбагандыгы; мектептердеги биология сабагында кесипке багыттоочу сабактардын аз болгондугу ж.б.у.с.

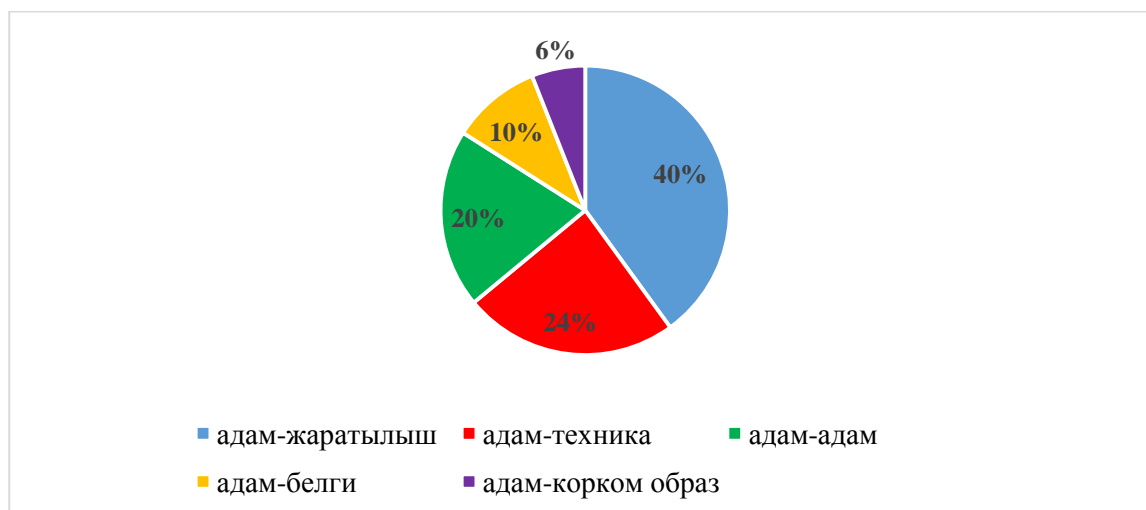
Эксперименттик класстын окуучуларына кесип жөнүндө гана ар кандай маалыматтарды бербестен кесипкөйлүккө керектүү инсандык сапат -*таанып-билүүчүлүк өз алдынчалыкты* калыптандырууга багытталган, кесипке багыт берүүчү биология сабагынын ар кандай формалары окуу жылы ичинде өтүлдү.

№	Сабактын темасы	Сабактын формасы
1.	Мутациялар- генетикалык материалдын тукум кууган өзгөргүчтүгү.	Тегерек стол сабагы
2.	Эукариоттук клеткалардын органоиддери жана алардын өз ара аракеттешүүсү	Виртуалдык саякат сабагы
3.	Жашоонун клеткасыз формалары. Вирустар.	Сот сабагы
4.	Түйүлдүктүн өрчүшүнө ар кандай факторлордун тийгизген таасири.	Ишкердик оюн сабагы
5.	Селекция жөнүндө жалпы түшүнүк.	Конференция сабагы

6.	Маданий өсүмдүктөрдүн жана бакма жаныбарлардын келип чыгышынын борборлору.	Семинар сабагы
7.	Жер тиричилигинин келип чыгышы жөнүндө жалпы түшүнүк	Дискуссия сабагы
8.	Биоценоз-организмдердин табигый биргелештиги.	Экскурсия сабагы

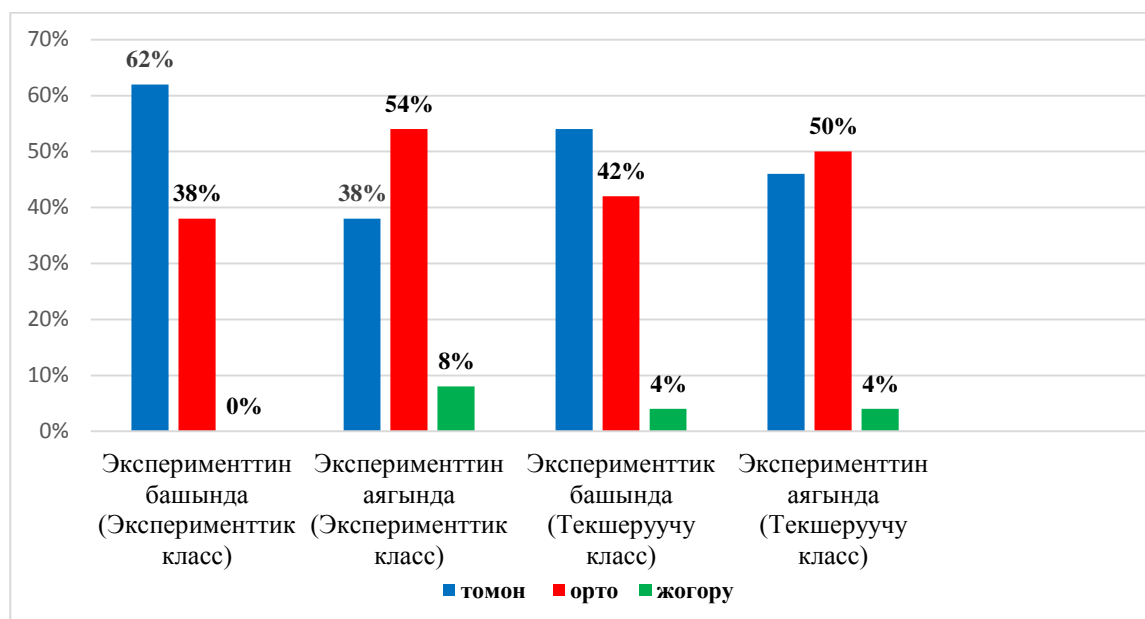
2-таблица. Эксперименттик класста өтүлгөн сабактардын темалары жана формалары

Эксперименттик класста биология сабагынын активдүү формалары гана колдонулбастан, тема менен байланышкан кесиптердин мүнөздөмөлөрү жана ал кесиптин дүйнө жүзүнө белгилүү болгон өкүлөрүнүн жетишкендиктери да айтылып турду. Окуу жылы ичинде ар бир чейректеги окуучулардын биология сабагы боюнча таанып-билүүчүлүк өз алдынчалыгынын калыптануусу боюнча таблица толтуруп турулду. Ал эми текшерүүчү класста сабактар кадимки шартта эле жүргүзүлдү. Эксперименттин кийинки окуучулардын кесипке болгон артыкчылыктары 3-диаграмма берилген.

3-диаграмма. Эксперименттин кийинки окуучулардын кесипке болгон артыкчылыктары

Ушул эле этапта кайрадан жогорку класстын окуучуларынын эксперименттен кийинки таанып-билүүчүлүк өз алдынчалыгынын калыптанышынын денгээлдерин салыштырууну жүргүзүлдү (5-диаграмма).

4-диаграмма. Эксперименттен кийинки окуучулардын таанып-билүүчүлүк өз алдынчалыгынын калыптанышын салыштыруу динамикасы

Калыптандыруучу эксперименттин жүрүшүнүн жыйынтыктарын талдап, төмөндөгүдөй жыйынтыкка келдик: текшерүүчү топтогу окуучуларга биология сабагында сабактын активдүү формалары жана кошумча кесипке багыт берүүчү иш чаралар колдонулбагандыктан анча деле олуттуу өзгөрүүлөр байкалган жок. Ал эми эксперименттик класста биология сабагынын ар кандай активдүү формалары системалуу түрдө окуу жыл ичи колдонулгандыктан окуучулардын таанып-билүүчүлүк деңгээлдеринин калыптанышында олуттуу өзгөрүүлөр байкоого болот. Мисалы, эксперименттик класста таанып-билүүчүлүк деңгээли жогору окуучулардын саны 8% га көтөрүлдү. Ал эми ортонку деңгээлдеги окуучулардын саны 16%га өстү.

Ошентип, орто мектептерде жогорку класстын окуучуларына кесиптик багыт берүү максатында биология сабагынын активдүү формаларын системалуу колдонуу жогорку класстын окуучуларынын кесипке багыт алуу процессине жана кесипкөй инсандын эн маанилүү сапатынын бири болгон таанып-билүүчүлүк өз алдынчалыгынын калыптанышына натыйжалуу таасир тийгизе тургандыгы далилденди.

Колдонулган адабияттар:

1. Кыргыз Республикасында билим берүүнү 2021–2030- жылдарга карата өнүктүрүүнүн концепциясы. БИШКЕК-2021
2. Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин Кыргыз Республикасынын укуктук маалыматтардын борборлоштурулган банкы [Электрондук ресурс]. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2021-жылдын 4- майындагы № 200 «2021-2040-жылдары Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү программасын бекитүү жөнүндө» токтому, 2021. – Б.: Режимге кирүү: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/158226/10?cl=kykg&mode=tekst>
3. Новиков А.М. «Я-педагог» М.: Эгвес, 2011.-136с

4. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения: Учеб. пособие для студ. высш. Пед. уч. Заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2004 г. 304 с.
5. Климов Е.А. Как выбирать профессию. М.: Просвещение, 2010 г. 159 б.Пряжникова Е.Ю. Профориентация: Учеб.пособие для студ. ВУЗов / Е.Ю. Пряжникова, Н.С. Пряжников. – М., 2005. 498с.
6. Ильин Е.Н. Мотивация и мотивы – СПб.: Питер, 2002. – 512 с.
7. Благодарова Г.В. Окуучуларга мал чарбачылыгы жөнүндө [Текст] /Г.В.Благодарова, З.Дж. Жантакова, +.А. Сманбаев.— Фрунзе, —Мектеп, 1988.-96 с
8. Сманбаев Ө.А. Окуучуларга кесиптик багыт берүүнүн айрым методологиялык маселелери. [Текст] /Ө.А. Сманбаев// И. Арабаев атындагы КМУнун Жарчысы. Серия: коомдук илимдер. 7- чыгарылыш. — Бишкек, 2007, —345-349-бб.
9. Горелова Т.И. Роль биологических факультативов в развитии интересов к биологии и профессиональной ориентации выпускников школ. Дисс. . к. п. н. Новосибирск, 1980. -220 с.
10. Чалданбаева А.К., Акматцияева Р.Ж., Жаанбаева А.К. Применение технологии интерактивного обучения при изучении курса общей биологии в высшей школе. // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – Бишкек. – 2018. - №11. – С. 180-186.

Рецензент: педагогика илимдеринин доктору Усенгазиева Г.С.